

МИНИСТЕРСТВО НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО
НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ПО ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ И
АНАЛИЗИ

ОТЧЕТ

ЗА ИЗВЪРШЕНА ДЕЙНОСТ
ПО НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА
ПРЕВЕНЦИЯ НА ХНБ ПРЕЗ 2017 Г.

София, 2017

ОСНОВНИ НАСОКИ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА:

1. УПРАВЛЕНИЕ И КООРДИНИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА
2. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ НА РИСКА, ВОДЕЩИ ДО ХНБ
 - Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението в дейности по програмата.
 - Изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицински и немедицински специалисти.
 - Включване на структури от здравната система, обществени структури и общности в дейности по програмата
 - Законодателство
3. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ВОДЕЩИТЕ ХНБ
4. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА
5. ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ПО ПРОГРАМАТА
6. ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ

1. УПРАВЛЕНИЕ И КООРДИНИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

През 2017 г. са проведени три заседания на Националния програмен съвет (НПС) на програмата. Актуализиран е съставът на НПС, като се взе решение при необходимост, да се привличат и други експерти за обсъждане и изготвяне на предложения и промени, съобразно приоритетите на Правителството. Сформирана е и работна група за актуализация на Програмата, като най-съществени промени и допълнения са направени в трети раздел *„Реализиране на дейности, насочени към ранно откриване на водещите ХНБ“*.

Министерство на здравеопазването, съвместно с Националния център по обществено здраве и анализи организираха и проведоха три работни срещи с регионалните координатори на програмата:

- *Национална работна среща, проведена на 27-29 септември в Ловеч*, на която са обсъдени текущи проблеми, свързани с дейностите по програмата. Представени са политики, стратегии и добри практики на ЕС в областта на превенцията на факторите на риска за ХНБ.

- *Национална работна среща, проведена на 26-28 октомври в Хисаря*, по проблемите на здравословното хранене в организираните детски и ученически колективи, и прилагането на нормативната уредба – част от дейностите на програмата.

- *Национална работна среща, проведена на 10.11.2017 г. в София*, на която са обсъдени някои проблеми в хода на развитие на програмата и възможностите за тяхното преодоляване, предложения за изменения и допълнения на работната програма. Представени са резултати от няколко проучвания: „Европейска инициатива на СЗО за наблюдение на затлъстяването при деца (COSI)“, 2016 г.; Проучване за приема на натрий сред населението в България на възраст 15–75 г., чрез определяне екскрецията на натрий в урината, 2017 г.; Глобално проучване на тютюнопушенето сред младите хора (GYTS).

През годината са проведени и редица работни срещи на областните програмните съвети по текущи въпроси и дейности на програмата.

2. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ НА РИСКА, ВОДЕЩИ ДО ХНБ

Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението до 19 г. в дейности по програмата

През 2017 година в страната са реализирани значителен брой дейности по промоция на здраве и профилактика на болестите сред деца и ученици. Дейностите са насочени към ограничаване на рисковите фактори, свързани с начина на живот (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, употреба на алкохол и други); биологичните фактори на риска за хроничните незаразни болести – повишено артериално налягане и затлъстяване; пътнотранспортен травматизъм и други.

Използвани са различни образователни методи и форми на обучение: беседи, лекции, дискусии, тренинги, ТВ и радиопредавания, аудио и видеоклипове, видеопокази, изложби, викторини, тематични дни, празници на здравето, спортни състезания, конкурси, кампании и други:

Ограничаване на тютюнопушенето. Отбелязани са «Световен ден без тютюнев дим» и «Международен ден за борба с тютюнопушенето» със здравни беседи за вредата от тютюнопушенето; видеопокази на филми: «Невидимият»; «Ползи за здравето при отказване от тютюнопушене»; «Денят на Яна», «Дим», «Наргиле», филми по проекта «Информирани и здрави» и др.; проведена е Информационно-скринингова кампания под мотото «Тютюнопушенето – заплаха за здравето и развитието»; организирани са изложби, обучения, състезания «Спорт вместо цигари!», демонстрации на «Пушещата кукла Сю»; проведени са обучителните модули: «Превенция на тютюнопушенето»; «Зависимост и тютюнопушене»; «Митове и факти за тютюнопушенето»; «Тютюнопушенето като поведенчески и рисков фактор по отношение на сърдечносъдови и белодробни заболявания»; «Тютюнопушене и въздействието му върху организма»; «Вредата от пушене на наргиле»; проведена е Скринингова кампания за измерване на въглеродния монооксид в издишания въздух и количеството на карбоксиемоглобин в кръвта на пасивни и активни пушачи с апарат (Smoker lyzer)

в средните училища, професионални гимназии, сред учителски колективи, медицински специалисти и други.

Общо за периода, по фактор «Тютюнопушене», са организирани и проведени 49 кампании, отбелязани са 46 световни, международни и тематични дни, и празници. Излъчени са: 70 ТВ предавания, 79 радиопредавания, 275 аудио и видеоклипове, видеопокази; публикувани са 80 материала в местни и централни ежедневници, 117 в интернет; организирана е 1 пресконференция; изнесени са 183 лекции (с 6465 участници) и 244 беседи (с 6678 участници); проведени са 54 семинара (с 1626 участници), 39 тренинги (с 1292 участници), 51 дискусии (с 1265 участници), 2289 индивидуални и групови обучения. Проведени са 2 проучвания с 248 участници. Тиражирани и разпространени са 516 здравнообразователни материала, с тираж 11762 (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Ограничаване злоупотребата с алкохол. Реализирани са дейности във връзка с «Месец на трезвеността», с демонстрация на алко-очила, беседи, дискусии, дебати «За и против алкохола», «Защо не трябва да се употребява алкохол по време на шофиране?», «Защо животните не пият алкохол»; видеопокази на филми «42 градуса» и «Животът е с предимство», по проект «Информирани и здрави»; организирана е кампания на 14 февруари «Ден на влюбените», с акцент върху вредата от злоупотребата с алкохол; проведени са масови мероприятия - хепънинг, с излъчване на CD Last Cor; реализирани са дейности по повод «Месец на безопасността на движението по пътищата», с раздаване на брошури и флаери; организиране на дидактични игри по безопасност на движението «Да се употребява ли алкохол, когато се кара?», «Какво правят полицаите?»; изнесени са лекции и беседи за вредата от употребата на алкохол; «Рисково поведение, свързано с употребата на алкохол», «Алкохол, пиене, алкохолизъм», «Алкохол и вредата от него» и други.

Общо за периода, по фактор «Алкохол», са организирани и проведени 17 кампании, отбелязани са 7 световни, международни и тематични дни, и празници. Излъчени са: 27 ТВ предавания, 31 радиопредавания, 150 аудио и видеоклипове, видеопокази; публикувани са 31 материала в местни и централни ежедневници, 32

в интернет; изнесени са 166 лекции (с 4285 участници) и 200 беседи (с 3575 участници); проведени са 45 семинара (с 948 участници); 29 тренинги (с 809 участници); 38 дискусии (с 1067 участници); 244 индивидуални и групови обучения. Проведени са 2 проучвания с 743 участници. Тиражирани и разпространени са 338 здравнообразователни материала, с тираж 6669 (методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Таблица 1. Здравнообразователна дейност по факторите на риска за ХНБ сред население до 19 г. през 2017 г.

№	Дейности	Тютюнопушене		Злоупотреба с алкохол		Ниска физическа активност		Нездравословно хранене		Общо	
		Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой
1	ТВ-предавания	70		27		40		104		241	
2	ТВ-училища	-		-		-		-		-	
3	Радиопредавания	79		31		83		76		269	
4	Видеоклипове	8		3		3		11		25	
5	Аудиоклипове	8		2		1		5		16	
6	Видеопозази	259		145		65		256		725	
7	Кампании	49		17		29		30		125	
8	Световни/темат. дни	46		7		33		43		129	
9	Публикации	80		31		67		111		289	
10	Пресконференции	1		-		4		2		7	
11	Интернет публикации	117		32		77		177		403	
12	ЗОМ - брой/тираж	516/11762		338/6669		49/7503		17/11307		920/37241	
		Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица
13	Тренинги	39	1292	29	809	3	257	28	425	99	2783
14	Семинари	54	1626	45	948	12	255	45	790	156	3619
15	Лекции	183	6465	166	4285	156	4020	287	8036	792	22806
16	Дискусии	51	1265	38	1067	52	5085	66	15282	207	22699
17	Беседи	244	6678	200	3575	140	7932	300	7139	884	25324
18	Индивидуално обучение	2287	2287	242	242	-	-	96	96	2625	2625
19	Групово обучение/курс	2	65	2	75	2	64	2	60	8	264
20	Проучвания	2	248	2	743	1	107	4	1282	9	2380

Здравословно хранене и борба със затлъстяването. Организирана е кампания за отбелязване на «Европейски ден за борба със затлъстяването», под мотото «Храним се здравословно и спортуваме активно»; проведена е конференция по проект «Да се храним разумно», финансиран от Европейския съюз - глобално обучение, в което участват български училища и детски градини; отбелязани са: «Световен ден на здравето», с хепънинг; «Световен ден на прехраната»; «Световен ден за профилактика на йоддефицитните заболявания»; «Европейски ден за здравословно готвене»; популяризирани са препоръките за здравословно хранене; организиран е «Парад на здравословното хранене», с открит урок и хепънинг; излъчени са видеопокази на филма «На пазар»; видео игра – тест за основните групи храни и други.

Общо за периода, по фактор «Хранене», са организирани и проведени 30 кампании, отбелязани са 43 световни, международни и тематични дни, и празници. Излъчени са: 104 ТВ предавания, 76 радиопредавания, 272 аудио и видеоклипове, видеопокази; публикувани са 111 материала в местни и централни ежедневници, 177 в интернет; организирани са 2 пресконференции; изнесени са 287 лекции (с 8036 участници) и 300 беседи (с 7139 участници); проведени са 45 семинара (с 790 участници), 28 тренинга (с 425 участници), 66 дискусии (с 15282 участници), 98 индивидуални и групови обучения. Проведени са 4 проучвания с 1282 участници. Тиражирани и разпространени са 17 здравнообразователни материала, с тираж 11307 (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Повишаване на физическата активност. Отбелязвани са «Европейска седмица на движението», «Световен ден на движението», под надслов: «Физическа активност и спорт»; спортен празник «Мама, татко и аз»; «Европейски ден на спорта в училище»; «Световен ден, посветен на инициативата на СЗО «Движението, това е здраве»; «Ден без асансьори (No Elevators Day)» - европейска инициатива, част от целогодишната кампания „NowWeMOVE“, която има за цел да фокусира общественото внимание върху важността от физическата активност за здравето и благосъстоянието на населението; отбелязан е «Световен ден на движението за здраве»; «Европейска седмица на спорта», с инициатор сдружение

«Бъди активен», с основна тема «Бъди активен! Be Active!», основни принципи на кампанията са: повишаване на информираността, насърчаване и редовно участие в спорт, подобряване възможността за достъп до спорт и физическа активност; проведени са множество интерактивни игри, спортни празници, дидактични игри, презентации, видеопокази, състезания, походи и други.

Общо за периода, по фактор «Физическа активност», са организирани и проведени 29 кампании, отбелязани са 33 световни, международни и тематични дни. Излъчени са: 40 ТВ предавания, 83 радиопредавания, 69 аудио и видеоклипове, видеопокази; публикувани са 67 материала в местни и централни ежедневници, 77 в интернет; организирани са 4 пресконференции; изнесени са 156 лекции (с 4020 участници) и 140 беседи (с 7932 участници); проведени са 12 семинари (с 255 участници), 3 тренинги (с 257 участници), 52 дискусии (с 5085 участници); 2 групови обучения (с 64 участници). Проведено е 1 проучване със 107 участници. Тиражирани и разпространени са 49 здравнообразователни материала, с тираж 7503 (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Продължава дейността на конкурса «Посланици на здравето», който се реализира в рамките на Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести 2014-2020 г. и включва следните теми: «На тах бъди без тютюнопушене и алкохол ти!» и «На тах бъди със здравословно хранене и спорт ти!». Активна остава дейността на разкритите в училищата и извън тях *центрове и клубове*: Клуб на непушача; клуб «SOS приятели»; клуб «Здраве за всички»; клуб «Здраве»; Дневен център за работа с деца и др. Продължава успешно работата на клуб «Посланици на здравето», в който обучените ученици се явяват посредници между своите връстници, медицинските специалисти и педагозите в реализация на дейностите по програмата за здравословен начин на живот.

Извършената дейност, общо по четирите фактора на риска, през годината, е изключително голяма. Организирани и проведени са 125 кампании, отбелязани са 129 световни, международни и тематични дни, и празници. Излъчени са: 241 ТВ предавания, 269 радиопредавания, 766 аудио и видеоклипове,

видеопозаки; публикувани са 289 материала в местни и централни ежедневници, 403 в интернет; организирани са 7 пресконференции с журналисти; изнесени са 792 лекции (с 22806 участници) и 884 беседи (с 25324 участници); 207 дискусии (с 22699 участници); проведени са 156 семинари (с 3619 участници); 99 тренинги (с 2783 участници); 2633 индивидуални и групови обучения. Проведени са 9 проучвания (с 2380 участници). Тиражирани и разпространени са 920 здравнообразователни материала, с тираж 37241, разнообразни по съдържание, касаещи различни възрастови групи (методични помагала, дигляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Повишаване нивото на информираност, обучение и включване на населението над 20 г. в дейности по програмата

През 2017 г. дейностите за повишаване нивото на информираност на населението над 20 г. бяха насочени към: промоция на здравето; намаляване нивото на поведенческите, биологичните и социалните фактори на риска (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, злоупотреба с алкохол, повишено артериално налягане, затлъстяване, повишена кръвна захар и др.), също и към образование на населението за превенцията на ХНБ (ССЗ, злокачествени новообразувания, диабет тип 2, ХОББ).

Използвани са различни образователни форми: беседи, лекции, дискусии, кръгли маси, ТВ и радиопредавания, аудио и видеоклипове, видеопозаки, тематични дни, празници на здравето, кампании, походи, шествия, концерти, изложби и др.:

Ограничаване на тютюнопушенето. Отбелязан е «Световен ден без тютюнев дим», под мотото на СЗО «Тютюнопушенето - заплаха за здравето и развитието»; проведена е Скринингова кампания за измерване на въглеродния монооксид в издишания въздух и количеството на карбоксиемоглобин в кръвта на пасивни и активни пушачи, с апарат (Smoker lyzer), с девет изнесени консултативни кабинета; реализирани са редица дейности: интернет послания, базирани на принципа: «Предай нататък!»; разяснителни кампании сред родители, бременни жени, майки с деца; организиране на «отворени врати» за гражданите с измервания,

консултации и др.; организирана е изнесена форма на консултативните кабинети за отказване от тютюнопушенето (ККОТ), с раздаване на здравнообразователни материали за ползата от спиране на цигарите и вредата от тютюнопушенето, справяне с абстинентните симптоми и стреса, здравословно хранене, полза от движението и други.

Общо за периода, по фактор «Тютюнопушене», са организирани и проведени 44 кампании, отбелязани са 34 тематични, световни и международни дни, и празници. Излъчени са: 44 ТВ предавания, 37 радиопредавания, 38 видеоклипове и видеопокази; публикувани са 56 материала в местни и централни ежедневници, в интернет 103; изнесени са 71 лекции (с 1811 участници) и 70 беседи (с 2374 участници); проведени са 32 семинара (с 1068 участници), 40 дискусии (с 766 участници); извършени са 2463 индивидуални и групови обучения. Проведени са 2 проучвания (с 223 участници). Тиражирани и разпространени са 21 здравнообразователни материала, с тираж 18736 (информационни бюлетини, методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Ограничаване на злоупотребата с алкохол. Реализирани са редица мероприятия по повод «Месец на трезвеността», с демонстрация на алко-очила, раздаване на послания за вредата от алкохола, представяне на любовна лирика на класически български автори, дискусии на тема «Защо не трябва да се употребява алкохол по време на шофиране?», дебати, видеопокази на филми «42 градуса» и «Животът е с предимство» по проект «Информирани и здрави» и други.

Общо за периода, по фактор «Алкохол», са организирани и проведени 7 кампании. Излъчени са: 23 ТВ предавания, 19 радиопредавания, 18 видеоклипове и видеопокази; публикувани са 25 материала в местни и централни ежедневници, в интернет 20; изнесени са 43 лекции (с 927 участници) и 39 беседи (с 1259 участници); проведени са 33 семинара (с 852 участници), 24 дискусии (с 543 участници), 1 тренинг (с 9 участници); извършени са 241 индивидуални и групови обучения. Тиражирани и разпространени са 6 здравнообразователни материала, с тираж 16950 (информационни бюлетини, методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

**Таблица 2. Здравнообразователна дейност по факторите на риска за ХНБ
сред население над 20 г. през 2017 г.**

№	Дейности	Тютюно-пушене		Злоупотреба с алкохол		Ниска физическа активност		Нездравословно хранене		Общо	
		Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой
1	ТВ-предавания	44		23		33		39		139	
2	ТВ-училища	-		-		-		1		1	
3	Радиопредавания	37		19		37		45		138	
4	Видеоклипове	2		1		1		2		6	
5	Аудиоклипове	-		-		-		-		-	
6	Видеопокази	36		17		7		33		93	
7	Кампании	44		7		17		27		95	
8	Световни/ темат. дни	34		-		23		38		95	
9	Публикации	56		25		50		72		203	
10	Пресконференции	-		-		-		2		2	
11	Интернет публикации	103		20		75		105		303	
12	ЗОМ - брой/тираж	21/18736		6/16950		11/17329		17/11258		55/64273	
		Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица
13	Тренинги	-	-	1	9		-	-	-	1	9
14	Семинари	32	1068	33	852	22	883	49	1494	136	4297
15	Лекции	71	1811	43	927	24	751	95	2347	233	5836
16	Дискусии	40	766	24	543	47	1157	23	563	134	3029
17	Беседи	70	2374	39	1259	48	1781	72	1653	229	7067
18	Индивидуално обучение	2459	2459	240	240	73	73	778	778	3550	3550
19	Групово обучение/курс	4	48	1	20	-	-	3	27	8	95
21	Проучвания	2	223		-	1	211	3	522	6	956

Здравословно хранене и борба със затлъстяването. Организирана е кампания по повод «Европейски ден за борба със затлъстяването», под мотото: «Храним се здравословно и спортуваме активно»; проведена е конференция по проект «Да се храним разумно», финансиран от Европейския съюз; отбелязани са

«Световен ден на здравето» и «Световен ден на прехраната»; проведен е «Парад на здравословното хранене», информационна кампания във връзка със «Световна седмица на кърменето» (1-7 август), включваща презентации на тема: «Кърменето – танц за двама – танцът на мама и бебе» и прожекции на следните филми: «Полезни съвети за успешно кърмене» и «Кърменето в десет стъпки», и други.

Общо за периода, по фактор «Хранене», са организирани и проведени 27 кампании, отбелязани са 38 тематични, световни и международни дни, и празници. Излъчени са: 39 ТВ предавания, 45 радиопредавания, 35 видеоклипове и видеопокази; публикувани са 72 материала в местни и централни ежедневници, в интернет 105; организирани са 2 пресконференции с журналисти; изнесени са 95 лекции (с 2347 участници) и 72 беседи (с 1653 участници); проведени са 49 семинара (с 1494 участници), 23 дискусии (с 563 участници); извършени са 781 индивидуални и групови обучения. Проведени са 3 проучвания (с 522 участници). Тиражирани и разпространени са 17 здравнообразователни материала, с тираж 11258 (информационни бюлетини, методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Повишаване на физическата активност. Отбелязани са: «Световен ден, посветен на инициативата на СЗО «Движението, това е здраве»; «Ден без асансьори (No Elevators Day)» - европейска инициатива, част от целогодишната кампания „NowWeMOVE“, която има за цел да фокусира общественото внимание върху важноста от физическата активност за здравето и благосъстоянието на населението; «Европейска седмица на спорта», с мото «Бъди активен! Be Active!» - инициатор сдружение «Бъди активен», основни принципи на кампанията са: повишаване на информираността на населението за ползите от активна физическа активност, насърчаване за редовно участие в спорт, подобряване възможността за достъп до спорт и физическа активност и други.

Общо за периода, по фактор «Физическа активност», са организирани и проведени 17 кампании, отбелязани са 23 тематични, световни и международни дни, и празници. Излъчени са: 33 ТВ предавания, 37 радиопредавания, 8 видеоклипове и видеопокази; публикувани са 50 материала в местни и централни ежедневници, 75 в интернет; изнесени са 24 лекции (с 751 участници) и 48 беседи

(с 1781 участници); проведени са 22 семинара (с 883 участници), 47 дискусии (с 1157 участници); извършени са 73 индивидуални обучения и консултации. Проведено е 1 проучване (с 211 участници). Тиражирани и разпространени са 11 здравнообразователни материала, с тираж 17329 (информационни бюлетини, методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Здравнообразователната дейност на *високорисково ниво* е насочена към лицата, носители на фактори на риска за ХНБ - нездравословно хранене, ниска физическа активност, тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, както и към тези, прекарвали мозъчен инсулт, страдащи от диабет, сърдечносъдови, белодробни, онкологични и други заболявания.

Продължава работата в *кабинетите за отказване от тютюнопушенето*. На преминалите през кабинетите пациенти е оказана консултативна помощ за отказване от тютюнопушене. Извършени са функционални изследвания на дишането (спирометрия); измервания на артериалното налягане; раздадени са здравнообразователни материали за ползата от спиране на цигарите и вредата от тютюнопушене, справяне с абстинентните симптоми и стреса, здравословно хранене, полза от движението и др. Пациентите са информирани за възможностите от безплатни профилактични прегледи и консултации в пневмофтизиатричните диспансери. Дейността на кабинетите за отказване от тютюнопушене е популяризирана сред населението чрез: изготвяне и разпространение на афиши, дипляни, излъчване на реклама на кабинета и др. Практиката за позициониране на кабинетите извън РЗИ, която се провежда от няколко години в зоните, е удачна. Общо през 2017 г. са консултирани 3223 лица, съобшили са за отказ от тютюнопушенето едва 24 от тях.

Продължава работата на разкритите в някои общини *кабинети за измерване на артериално налягане, тегло и ръст*. Безплатно измерване се извършва и в някои аптеки, читалища и пенсионерски клубове. Добра практика са и действащите клубове, като «Клуб на непушачите», «Клуб на хора със здравословни проблеми», «Клуб на работодателите, подкрепящи работна среда без тютюнев дим», на преболедувалите от ИМ, МСБ и други хронични болести.

Извършва се здравнообразователната дейност и извън рамките на програмата, насочена към някои специфични групи от населението: бременни жени, хора в неравностойно положение, инвалиди и други.

Извършената дейност по четирите фактора на риска през годината е значителна. Организиран и проведен са 95 кампании, посветени на контрола на хроничните незаразни болести и факторите на риска за тях, свързани с начина на живот на населението, отбелязани са 95 тематични, световни и международни дни, и празници. Излъчени са: 139 ТВ предавания, 138 радиопредавания, 99 видеоклипове и видеопокази; публикувани са 203 материала в местни и централни ежедневници, в интернет 303; организирани са 2 пресконференции с журналисти; изнесени са 233 лекции (с 5836 участници) и 229 беседи (с 7067 участници); проведени са 136 семинари (с 4297 участници), 134 дискусии (с 3029 участници), 1 тренинг (с 9 участници); извършени са 3558 индивидуални и групови обучения. Проведени са 6 проучвания (с 956 участници). Тиражирани и разпространени са 55 здравнообразователни материала, с тираж 64273 (информационни бюлетини, методични помагала, дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицински и немедицински специалисти

Дейностите, свързани с изграждането на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у *медицинските специалисти* се развиват постоянно в рамките на програмата, но липсата на средства се отразява на броя на мероприятията и тяхната продължителност. Въпреки всичко, през годината са проведени 3 обучителни курса и 15 семинара с 175 участници и 33 индивидуални обучения и консултации за разпространението на хроничните болести, факторите на риска за тях, развиването на умения за прилагане на добра профилактична и терапевтична практика и др. (Таблица 3).

Таблица 3. Обучителна дейност на медицински и немедицински специалисти, и партньори по НППХНБ през 2017 г.

№	Дейности	Медицински специалисти		Медицински специалисти от детските заведения и училищата		Специалисти от РЗИ		Немедицински специалисти и партньори		Общо	
		Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица
1	Курсове	3	16	7	208	4	52	5	165	19	441
2	Семинари	15	159	116	3260	18	278	54	841	351	4538
3	Индивидуално обучение	33	33	805	805	176	176	565	565	1579	1579

За изграждане на капацитета на *медицинските специалисти от детските заведения и училищата* в областта на промоцията на здраве и превенцията на ХНБ са проведени 7 обучителни курса и 116 семинара, с общо 3468 медицински специалисти. Извършени са 805 индивидуални обучения и консултации.

Повишаването на капацитета на *специалистите от РЗИ* е насочено в областта на поведенческите фактори на риска и методите за оценката на резултатите от дейностите по програмата. През годината са проведени над 176 индивидуални обучения и консултации, 22 семинари и курсове с 330 специалисти. Недостатъчните средства не позволяват обучението в рамките на програмата да бъде ритмично през годината и с достатъчна продължителност (Таблица 3).

За повишаване знанията на немедицинските специалисти и партньори по програмата са проведени 59 обучителни курса и семинара с 1006 участници и 565 индивидуални обучения и консултации (Таблица 3).

Включване на структури от здравната система, обществени структури и общности в дейности по програмата

В реализирането на голяма част от дейностите за повишаване на знанията и изграждане на поведение за здравословен начин на живот на населението участват *различни структури на здравната система (МБАЛ, МЦ, ДКЦ, ПИМП, СИМП,*

диспансери и др.), което създава добра възможност за интегриран подход към здравнообразователната и терапевтична дейност – дейности, насочени към профилактиката и лечението на сърдечносъдовите и онкологични заболявания, хроничната обструктивна белодробна болест, диабета, популяризирането на здравословното хранене и др.

В рамките на тези мероприятия са извършени безплатни измервания на артериално налягане, тегло и ръст, кръвна захар, костна плътност и др., както и обучение на високорискови групи от населението – лица, прекарвали инфаркт на миокарда и мозъчен инсулт, хипертоници, диабетици и др.

В здравнообразователните дейности, включително и в организираните медийни изяви (пресконференции, радио и телевизионни предавания, интервюта, репортажи, публикации в пресата и др.), участват общопрактикуващи лекари, кардиолози, ендокринолози, онколози, акушер-гинеколози, пулмолози, ревматолози, невролози и др. Активно участват и медицинските специалисти от детските и учебни заведения.

От изключително значение за развитието на програмата е и доброто сътрудничество и подкрепа на *местната законодателна и изпълнителна власт* (Общински съвет и Община), които в повечето области активно участват в дейностите по програмата, касаещи общността като цяло и отделни проблеми; *множеството партньори на програмата*: дружества, съюзи, клубове, младежки домове, полиция, търговци, производители и др.

Добра инициатива на МЗ и НЦОЗА е провеждането ежегодно на Национална среща с бизнес операторите на храни за промоция на реформулирането на храните, с цел намаляване съдържанието на сол, мазнини, наситени мастни киселини, транс-мастни киселини, добавена захар и повишаване наличността им на пазара.

Стабилни партньори на екипите на програмата са местните *средства за масова информация*. Заедно с екипите от РЗИ те работят активно за организиране на кампаниите, световните и тематичните дни и други инициативи. Съвместно с тях са реализирани и отразени различни изяви и мероприятия - пресконференции,

интервюта, репортажи, радиоигри с награди, блиц-анкети с граждани и др. Продължава да се развива партньорството с *неправителствените организации*, както и с представители на сдружения, съюзи (на инвалидите, диабетиците, слепите и др.), производители на храни, туристически дружества, ученически клубове и др.

Законодателство

През 2017 г. е актуализирана Наредба №23 за физиологични норми за хранене на населението в България (предстои публикуване в ДВ).

Междуведомствена работна група, създадена със Заповед № РД-02-138 от 01.09.2017 г. на министъра на здравеопазването, разработи предложения за промени в нормативните актове, засягащи регулацията на употреба на растителни смеси за пушене с наргиле от непълнолетни лица и тяхното разпространение. Изготвен е доклад с предложения за промени в Закона за здравето, Закона за тютюна, Закона за закрила на детето, Закона за акциза и данъчните складове.

3. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ВОДЕЩИТЕ ХНБ

В изпълнение на т. 16 от Протокол-Решение № РР-26/08.06.2015 г. на Ръководството на МЗ за осигуряване на устойчивост на проекта BG051PO001-5.3.02-001-C0001 „Спри и се прегледай“ (реализиран с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007-2013, съфинансирана от Европейския социален фонд) чрез дейности в рамките на Националната програма за превенция на ХНБ 2014-2020 г. са издадени възлагателни заповеди РД-01-260, съответно от 05.11.2015 г. и от 02.09.2016 г., до РЗИ за извършване на скринингови изследвания, с цел ранно откриване на рак на млечна жлеза, рак на шийката на матката, рак на дебелото черво. В Националния център по обществено здраве и анализи се поддържа Националният скринингов регистър.

За извършване на профилактични прегледи и изследвания във връзка с трите посочени заболявания са изпратени 6000 писмени покани до лицата, включени в извадката. Прегледани/изследвани са: 267 лица (13.3%) за скрининг на рак на шийката на матката; 411 лица (20.3%) за рак на млечната жлеза и 268 лица (13.4%)

за рак на дебелото черво. Прегледите и изследванията са извършени в 75 лечебни заведения от страната.

4. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА

През 2017 г. са извършени редица проучвания и анализи на здравно-демографското състояние на населението по области. В рамките на различни кампании и инициативи са извършени анализи на факторите на риска за възникване на хронични незаразни болести (тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност), а също и анализи от проведени измервания на кръвно налягане; функционални измервания на дишането (спирометрии), включително и на количеството на въглероден окис в издишан въздух; тегло; ръст; кръвна захар; костна плътност, изследвания за рак на гърдата и други. Общо през годината са проведени 15 проучвания с 3336 обхванати лица.

В НЦОЗА е изготвен анализ във връзка с Европейската инициатива на СЗО за наблюдение на затлъстяването при деца; проведено е валидизационно проучване и анализ на приема на натрий сред населението в България на възраст 15-75 г. чрез определяне екскрецията на натрий в порция 24-часова урина, 2017 г., а също и на зависимостта между кърмене, социален статус, демографски характеристики и ВМІ за лица на възраст 1-6 г. и други.

През отчетната година, въз основа на подадените от медицинските специалисти от здравните кабинети обобщени данни от профилактичните прегледи (извършени от ОПЛ), са изготвени и анализи за здравословното състояние на децата и учениците през учебната 2016/2017 г. Същите са предоставени на МЗ и областните администрации за информиране и предприемане на съответни мерки.

5. ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ПО ПРОГРАМАТА

Програмата се финансира от Републиканския бюджет. Разходването на средствата се планира всяка година.

През 2017 г., за дейности по програмата, са предоставени **200 000 лв.**

За дейности по раздел 1. *«Управление и координиране на дейностите по Програмата»* и раздел 2. *«Реализиране на дейности, насочени към намаляване на факторите на риска, водещи до ХНБ»* (провеждане на национални работни срещи и семинари; дейности за повишаване на капацитета на медицинските и немедицински специалисти и партньори по програмата; провеждане на образователно-информационни кампании по проблемите на 4-те рискови за здравето фактори – тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност; изготвяне, отпечатване и разпространение на здравнообразователни материали и др.) са изразходвани **74 100 лв.**

За дейности по раздел 3. *«Реализиране на дейности, насочени към ранно откриване на водещите ХНБ»* (популационен скрининг на рак на шийката на матката; рак на млечната жлеза и рак на дебелото черво) са изразходвани **125 900 лв.** (6 800 лв. - за писмени покани за лицата, включени в извадката и 119 100 лв. - за извършването на прегледите и изследванията).

6. ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ

Основни проблеми при реализиране на дейностите по програмата

- *Крайно ограничено, неадекватно и несвоевременно финансиране на дейностите по Програмата* - финансира се малка част от заложените по програмата дейности; средствата се получават обичайно в последното тримесечие на годината; липсва възможност за закупуване на дълготрайни материални активи, което не дава възможност за въвеждане на нови методи и подходи.
- *Ограничен кадрови потенциал на всички нива (МЗ, РЗИ, НЦОЗА)* - не са включени достатъчно експерти от МЗ, които да съдействат за управлението, координацията и реализирането на програмата; недостатъчен кадрови потенциал за ефективно и устойчиво реализиране на програмата; много ограничен човешки ресурс в РЗИ за промоция на здраве и профилактика на болестите.

- *Липса на интерес за заемане на позиции, свързани с промоцията на здраве и превенцията на болестите в РЗИ и НЦОЗА и тежкост на кадри, свързани с ниското заплащане.*

- *Недостатъчно сътрудничество между МЗ и други ведомства по проблемите на програмата, отразяващо принципа „Здраве във всички политики“.*

Проблеми, установени в процеса на провеждане на популационния скрининг:

- *Слаба информираност на населението, поради липса на средства за предварителни и разяснителни дейности.*
- *Кратък срок за изпълнение на дейностите.*
- *Неравномерно разпределение на поканените за преглед/изследване – области с по 1-5 поканени за локализация.*
- *Малък брой лечебни заведения, желаещи да сключат договор за изпълнение на дейностите, поради необходимост от ежегодна пререгистрация в Националния скринингов регистър и малък брой потенциални прегледи/изследвания за осъществяване.*
- *Проблеми при регистрация на ЛЗ и специалистите в Националния скринингов регистър и съответно отказ за сключване на договор.*
- *Проблеми при регистрацията и въвеждането на резултатите в пациентското досие в Националния скринингов регистър.*

Предложения за оптимизиране на дейностите по програмата

- *Адекватно, своевременно и в пълен обем финансиране на дейностите по програмата;*
- *Ефективно управление на програмата чрез регулярни срещи на Националния програмен съвет и на Областните програмни съвети;*
- *Широко обсъждане при планирането на дейности;*
- *Изграждане на ефективни механизми за мониторинг и оценка на Програмата;*

- Регламентиране на финансирането на дълготрайни активи, свързани с дейностите по програмата;
- Политика за адекватно заплащане на труда на работещите в РЗИ, НЦОЗА и другите национални центрове към МЗ;
- Идентификация и въвеждане в МЗ/РЗИ /НЗОК/ ОПЛ на индикатори за оценка на риска, в т.ч. адекватни индикатори и критерии за оценка и мониторинг на кърменето, храненето и хранителния статус на различни групи от населението;

По отношение на популационния скрининг е необходимо:

- Подобряване на процеса на организация на провеждането на скрининга;
- Повишаване на информираността на населението;
- Адекватен срок за изпълнение на дейностите;
- Преразглеждане и коригиране на извадката;
- Облекчаване на условията за регистрация на лечебните заведения и специалистите в Националния скринингов регистър;
- Оптимизиране на процеса на въвеждане на резултатите в пациентското досие.